

דין הופעה בלבוש זהה בפני הדיונים

הרב שלמה אזואלוס ור' נאור אליאס

ראשי פרקים:

- א. הצורך מצד בעלי הדין להשוות לבושם.
- ב. אזהרת "מדבר שקר תרחק" על הדיונים.
- ג. ההשלכות המעשיות לימינו.
- ד. חידוש "התורה תמימה" בהבחנתו בין סוגי בעלי דין.
- ה. סיכום להלכה ולמעשה.

פתיחה:

בעקבות סוגיית חשובה העוסקת בהשוואת שני בעלי הדין בשעת הדיון בפני הדיונים, למדנו מהכלל הגדול "מדבר שקר תרחק" שעל מנת לנחות לעומק הדין ולהוציא את דבר המשפט אמת לאמיתו, התורה שקדה להשוות את שני בעלי הדין בכל ענייניהם ולתת להם יחס שווה בשורה של כללים, שתכליתם מחד, למנוע מהדיונים לילך אחרי מראה עיניהם והתרשמות חיצונית מבעלי דין, דבר שיכול להטות את הדין ולהביא לקביעת עמדה ראשונית לפני שמיעת הטיעונים; ומאידך כללים אלו ימנעו מבעלי דין הרגשה סובייקטיבית של משוא פנים מצד הדיונים. ואף על פי שאין הדיונים חשודים במשוא פנים, מייחסת ההלכה חשיבות לכך שלא תקנן בקרבן של הבעל-דין תחושת אפלייה, ואפילו היא מוטעית וחסרת בסיס, כיון שהיא עלולה לגרום לו להתבלבל ולהכשל בלשונו, והדבר עלול לגרוע ממידת מהימנותו בעיני בית הדין ולהשפיע לרעה על תוצאות המשפט.

הדרישות בהשוואת שני בעלי-דין נלמדו מהפסוק: "בצדק תשפוט עמיתך".

איזהו משפט צדק? זו השווית שני בעלי דינים בכל דבר:

- א. לא יהיה אחד מדבר כל צרכו, והאחד אומר לו הדין קצר דבריך.
- ב. לא יסביר פנים לאחד וידבר לו רכות וירע פניו לאחר וידבר לו קשות.
- ג. ואם היה אחד מהם מלובש בגדים יפים, והשני מלובש בגדים בזויים: אומרים למכובד "הלבישהו כמותך" או "לבוש כמותו".
- ד. ולא יהא אחד יושב ואחד עומד, אלא שניהם עומדים, ואם רצו בי"ד להושיב את שניהם, מושיבים.

אנו בחקירתנו נתמקד, בסייעתא דשמיא, בסעיף ג' דלעיל, כדי לברר מה מידת ההקפדה היום בבתי הדין על השוואת הלבוש בין שני בעלי דין, ומה מקור הדין והשלכותיו.

א. הצורך מצד בעלי הדין להשוות לבושם

המקור לסוגיית זו מצינו בגמרא (שבועות לא.): "מניין לשניים שבאו לדין, אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה, שאומרים לו: לבוש כמותו או הלבשהו כמותך, ת"ל: 'מדבר שקר תרחק'". רש"י במקום רואה חשיבות כפולה ללבוש זהה ומסביר: "לבוש כמותו: שלא תגרום לנו לישא לך פנים, או יסתתמו דברי שכנגדך מפני חשיבותך, ואמר (העני) איך יאמינו בי בית דין על אדם חשוב כזה?" והגמרא מוסיפה ומביאה מעשה שקרה אצל רב הונא, שהוציא שני בעלי דין בטענה שאחד מהם התהדר בנעלי בד יקרות לפני הדיון! ומצינו גם כן בירושלמי בשני מקומות בשם ר' ישמעאל (סנהדרין פ"ג ה"ט, יומא פ"ו ה"א) שדרש: "לבוש כשם שהוא לובש".

ורבינו הרמב"ם פוסק זאת להלכה, בהלכות סנהדרין (פרק כ"א, ב'), שם הוא מביא בבירור את חובת ההופעה הזוהר לפני הדין: "לבוש כמותו עד שתהיו שווין, אח"כ תעמדו בדין", ומעניין לציין כי נושאי כליו במקום לא העירו מאומה על קביעתו.

כן פסק הטור בחו"מ (י"ז, א'): "ואם אחד לבוש בגדים נאים והשני בגדים פחותים ובזויים, יאמרו לזה לבוש כמותו, או הלבשהו כמותך שלא יסתמו דבריו שיחשוב שישאו לו פנים בשביל בגדים", וכן פסק מרן בשו"ע בחו"מ (י"ז, א'), המביא בעקבות הטור דרישה נחרצת להשוות בלבוש שני בעלי הדין. דעה זו נראית לכאורה עיקר בתקופת הראשונים.

הב"ח זייק בלשון הטור והוסיף, כי לאו דווקא עסקינן בסמרטוטין ביחס לאיצטלית בת מאה מנה, אלא אפילו בגדים יקרים לעומת בגדים פחות יקרים יכולים לסתום טענות, והוכיח מההיא עובדא דרב הונא שהוריד אפילו אנפילאות יקרות לאחד מבעלי הדין, מכאן ההקפדה היתירה על בגדים זהים. ולא עוד אלא, מוסיף הב"ח ומדייק מדברי הרמב"ם שלמרות שכבר החליפו בגדיהם, הלא כבר ידוע לדיינים מי מביניהם היה מכובד, והעובדה הזאת יכולה לבצבץ בתת-הכרתם של הדיינים, ועדיין הפחד מקנן בלב הבזוי ובצדק! לכן מצריך הב"ח שיעודדו את הבזוי בדברי כיבושין כגון: "אל תירא בהתלכך בבגדים פחותים כי הדין ייקוב את ההר", וכן מוכח מדברי הסמ"ג.

ב. אזהרת הדיינים על "מדבר שקר תרחק"

נראה שהפוסקים התמקדו על דאגת בעלי הדין, ולא ראינו התייחסות מעמיקה מצידם על בעיית הדיינים העלולים להסית את מידת הצדק בגלל הופעה חיצונית מרשימה של בעל-דין.

אלא שרש"י על הגמרא בשבועות הנ"ל הרגיש מיידית את נקודת התורפה וכתב: "שלא תגרום לנו לישא לך פנים" - כי הוא רואה כי מטבע הדברים יכולים הדיינים לנטות מבלי משים לצד המכובד יותר שעלול להצטייר כישר והגון יותר! דבר זה מובלט בשו"ע חו"מ (י"ד, ד') בעניין דרישת בעל דין מהדיינים: "כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני", ושם מוצאים אנו רגישות-יתר של הדיין, המחוייב לנמק לבעל דין אשר חושדו שנוטה הדין כנגדו. דבר זה יכול לעלות גם כששני בעלי דין נידונים בהופעה שונה, שאז צד אחד (הבזוי) יחשוד בדיין ויבקש נימוקים בגלל רגשי הנחיתות.

עתה ברור שבעיקר הדיינים צריכים לגלות זהירות להשוות את בעלי הדין בלבושם ובעוד דברים אחרים.

ג. ההשלכות המעשיות לימינו:

אולם אם עד כה התרשמנו שהלכה זו נוקשה ובלתי מתפשרת, הרי שמצינו בדברי המהרש"ל גישה מהפכנית: "בזמן הזה אין לנו כח להעמיד את משפטי הדת על תילם, כי יד העשירים תקפה עלינו, ודי לומר לעני: אל תירא בהתהלך בבגדים פחותים, כי ייקוב הדין את ההר" - ומשמע שאין צורך להשוות את הלבוש. למרות שהמהרש"ל מבהיר כי ה"עובדות בשטח" שהציבו העשירים הביאו את בתי הדין לוותר על דרישה זו, ומסתפקים בעידודו של העני, הדבר נראה על פניו תמוה! האיך נסוג בית דין מדרישה בסיסית לאחר שהוזהר: "לא תגורו מפני איש"? והלא הביא ה'פלפולא חריפתא' בפרק קמא דסנהדרין סעיף ב': "כי המשפט לאלוקים הוא": מפרש התוספות: כי הואיל והמשפט לאלוקים אתה דן, כדאי אתה שתהיה ניצול ממנו".

אלא שהתירוץ נראה עפ"י מה שהביא הרמ"א שם בחו"מ י"ב-א': "ומכל מקום נהגו עכשיו שלא למחות בעוברי עבירה משום שיש סכנה בדבר, שמא ימסרנו למלכות". ועוד נראה שבימינו אנו, שהתרופף לצערנו תוקפו של מוסד בית הדין, והרוב ממהרים לנהור לערכאות האסורות, איכה נוסף להכביד בנושא החלפת הלבוש? ועל כל אלה מצטרף ובא, רבינו הש"ך בחו"מ (י"ז ס"ק ב') שאין כיום הבדל

משמעוטי בין סוגי הלבוש המקובלים, אלא בעיני דוקא איצטלית בת מאה מנה שמחירה רב ביותר, לעומת לבוש בזוי ביותר (סמרטוטין), וכיום אין צורת לבוש זו מקובלת, וההפרש בין היקר לבזוי הצטמצם, עד שאין קפידא כלל וחששות שמקננים בלב בעלי הדין, ובוודאי לא בעיני הדיינים.

וכן הביא הסמ"ע בלשון דומה חו"מ (י"ז, ב'): "ומשמע דשאינם בזויים, אף שאינם יקרים כמו מלבושי השני אין קפידא".

ד. חיזוש התורה תמימה בהבחנתו בין סוגי בעלי הדין:

על הפסוק "מדבר שקר תרחק" (שמות כ"ג, ז'), מפרש בעל ה'תורה תמימה' באות נ"ז, כי יש להבחין בין בעלי דין המוכרים לבית הדין ובין בעלי דין שאינם מוכרים, ששם רואים בשופי שאחד מהם הקפיד לשים בגדים מיוחדים כדי לזכות באמונם של הדיינים שאינם מכירים אותם, ורק במקרה זה יש להחליף בגדים. והותיר את דברים בצריך עיון.

ואכן ישנו צורך בעיון גדול, כי הרי אנו רואים שאם בית הדין מכיר את בעל הדין ששינה בלבושו, מדוע יתנגד, הרי אין לו להתייחס לשינוי זה. וכן לא ברור מה יהיה הדין, אם הדיינים לא יודעים שהוא שינה בלבושו כדי להשפיע עליהם. ועוד יש לשאול, הלא הדיינים מכירים אותם, ומה יתן להם שיחליף בגדיו? מכל מקום התורה תמימה נותר ללא הכרעה הלכתית אלא כהערה המצריכה עיון.

ה. סיכום

העולה מכל האמור לעיל: אכן יש דרישה בסיסית ומשמעותית של ההלכה להשוות בעלי הדין בכל ענייניהם כולל בלבוש.

לכתחילה היה רצוי מאוד שבתי הדין ישתדלו לדרוש תלבושת אחידה שתשווה בין שני בעלי הדין, שגם כיום לצערנו שיקול הדיינים יכול להיות מוסת לפי הופעה זו או אחרת. הדברים נראים במציאות, שאברכים לבושים באיצטלא דרבנן עשו רושם טוב יותר מאנשי "עמך", גם אם לפעמים אחד הצדדים התחפש במכוון לפני הדין. עובדה היא שבתי משפט לערכאות מחייבים בתקנותיהם את עורכי הדין להופיע עם גלימות זהות, ומדוע חלק בתי הדין המדברים בשם תורת ה' ימעט ולא ישווה לאחרים, בעוד שהציפיה היא שיהיה עדיף טפי!

אלא שהמהרש"ל כבר ציין שכיום סוג הבגדים הנלבשים הינו דומה בין סוגי המעמדות השונים ולא נראה כמהווה הכרעה משמעותית בעיני בעלי הדין או הדיינים.

ואף מזכיר בית דין טבריא מודה, שכיום מתקשים אף לעמוד על דרישת לבוש "הולם" או "צנוע", ורק מציעים בשפה רפה לשים כיפה מפני הכבוד.
העולה מכל האמור שכיום מקובל מכורח המציאות שהזכירו הש"ך והסמ"ע, שאין לעמוד על הדרישה לדרוש תלבושת אחידה בדיונים לבעלי הדין, וכן מנהג בכל מקום וכן עיקר להלכה ולמעשה!